

**XV ƏSR AZƏRBAYCAN POEZİYASINDA DİGƏR XALQLARIN
ƏDƏBİYYATINDAN GÖTÜRÜLMÜŞ MOTİVLƏR**

M.V.SÜLEYMANOVA
Bakı Dövlət Universiteti
melek.suleymanova@yahoo.com

Məqalədə XV əsr Azərbaycan ədəbiyyatında başqa xalqların: yunan, çin, xüsusilə türk və fars ədəbiyyatının dini-fəlsəfi, bədii-estetik ideyalarından qaynaqlanan motivlərindən istifadə olunmasından, bu motivlərin daha mütərəqqi xüsusiyyətlərinin milli fəlsəfi düşüncə tərzinə uyğunlaşdırılmasından, mifoloji-dini mənbələrlə bədii fikrin dərin harmoniya yaratmasından bəhs olunur.

XIV əsrin sonu və XV əsrin əvvəllərində Nəsimi yaradıcılığı ilə Azərbaycan fəlsəfi-ictimai şeiri zirvəyə qalxaraq Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatında humanizmə, bununla da XV əsr ədəbiyyatı fəlsəfi ideyalarla zəngin bir dövr kimi digər əsrlərin fəlsəfi-bədii fikrinin inkişafına zəmin yaratdı.

Türk dünyası dünyanın elm və mədəniyyət mərkəzi olmaqla, digər xalqların fəlsəfi-ictimai ideyalarını öyrənməyə böyük diqqət yetirirdi. Ümumiyyətlə, yunan dilinə maraq VIII əsrdən başlamışdır ki, Nizaminin əsərlərində bu, zirvəyə çatdı. Bu dövrdən etibarən yunan, çin, hind fəlsəfələrinə aid elmi əsərlər kütləvi şəkildə ərəb dilinə tərcümə olunmağa başladı. Müsəlman dünyasında elm, fəlsəfə yüksək səviyyədə idi. Bertels yazır: “IX-XIII əsrlərdə təşəkkül dövrünü keçirən Avropa mədəniyyətinə xilas və gələcək inkişaf yolunu şərq filosoflarının əsərləri göstərmişdir” (4, 496).

Azərbaycan poeziyası dərin hikmət xəzinəsi olmaqla söz sənətinin texniki bacarığı ilə dərin məzmun mükəmməlliyinin qovuşuğudur. Burada dərin fəlsəfənin əhatə sferası çoxşaxəliliyi ilə bir çox dini-fəlsəfi, mifoloji mənbələrə sirayət edir və bədii fikirlə dərin harmoniya yaradır.

Yunan alimlərindən Aristotel, Platon, Fales və başqalarının elmi-nəzəri görüşləri orta əsr klassiklərinin nəzərindən qaçmamışdır. XV əsr poeziyası elə dərin fəlsəfi məzmun kəsb edirdi ki, o, dərin elmi əsərlərdən bəhrələnməsə idi, tamlaşmış billurlaşmış bilməzdi. Bu poeziya prizmasından baxdıqda orada bütün dünya mədəniyyət və elmi-fəlsəfi düşüncəsinin əksini görürük. Bu düşüncə tərzinin daha mütərəqqi tərəfləri ələkdən keçirilərək Şərq fəlsəfəsinə uyğunlaşdırılmışdır.

Nizami özünün ideal hökmdar obrazını seçəndə İsgəndərə müraciət etməsi də Quran hikmətinə əsaslanırdı. Filosofları ətrafına yığan şair dünyanın yaranış mahiyyəti haqqında elmi araşdırmalar aparmaqla İslamın elmi dərinliyini, Quranın ilahiliyini dünyaya sübut etməklə özünün bütün bu filosofların fəvqündə dayandığını göstərmişdir. Bu elmi qaynaqlar dahi Nizaminin motivlərindən süzülərək sonrakı klassiklərə keçmişdir. Sokratın fikirlərini təkmilləşdirərək Platonun ekstazi ruhi qavrayış yolu ilə dərk etmək haqqında fəlsəfi fikirləri, Aristotelin bədii-estetik fikirlərinin

nəzəri əsasları, pifaqorçuların rəqəmlər nəzəriyyəsi, Bualonun poetika haqqında elmi müddəaları, Çin və hind fəlsəfəsində substantiv ideyalar ensiklopedik biliyə malik, fəlsəfi fikrin inkişaf etdiyi XV əsr klassiklərinin, o cümlədən Gülşəninin yaratdığı motivlərdən yan keçə bilməzdi:

Xəstəyi-eşq üçün olan hikməti-Əflatunun

Astanayi-səhhət üçün şərbəti-can olmuşam. (6, 261)

Yunan filosofu Platonun fikrincə, bəşəriyyətin ali tək olan Allahın emanasiyası ilə var olan axırıncı qatı materiyadır. Bu nur mənbəyinə yalnız mistik eşqdən qidalanan ekstaza ilə qovuşmaq olar. Platon insanın irrasional aləmdə ona aid olan hissəsini Allahın mülkündə olub, ondan qaynaqlanıb, onunla var olduğunu irəli sürür. Sufi dünyagörüşünə uyğun olaraq, Platon fəlsəfəsində eşq İlahiyə qovuşmağın yeganə yoludur. Gülşəninin fikrincə, bu beytdə eşqə mübtəla olan salik Platon hikmətinin kamillik ruhunun ilahi feyzi - eşq şərabı olmuşdur. Burada Platon fəlsəfəsinin vəhdəti-vücutla adekvatlığı ön plana çəkilir.

Kişvərinin fikrincə:

Ləbin ol abi-heyvanü xətin ol sərvdir, cana

Ki, cuyayı anun Xəzru tələbkəri Skəndərdir (8, 28)

Klassik ədəbiyyatda ləb Rəhmani nəfəs həyatvericisinə, sərv isə Haqqa bağlanan azadəlik sifətinə işarədir. Burada İsgəndərin dirilik suyu dalınca gedib orada onu əldə edə bilməməsi əfsanəvi motivindən istifadə olunub.

F.Köçərli Şərq və Yunan ədəbi əlaqələrini bu cür qiymətləndirir: “Qədim Yunanıstanda şüəra sinfi bir qissə və hekayət yazmaq istəkləri əsnasında Muza adlı şeir ilahəsinə rücu edib, ondan kömək, mədəd dilədilər. Bu adətə oxşar əski əcəm və ərəb və türk şairləri dəxi saqiyyə-safzəmirə və sadərüya üz çöndərib, ondan kərəm və himmət dilədilər. Füzulinin “Leyli və Məcnun” mələlinin ibtida və intihasında və himayənin bəzi məqamlarında yazdığı saqinamələri onun ən xoşməzmun və dilpəzir kəlamlarından ədd olunsa gərəkdir (9, 97).

Klassik ədəbiyyatda mayasını Qurandan götürmüş Nəsiminin əsərlərində geniş tətbiq olunmuş 4 ünsür: torpaq, su, od, hava haqqında təlim qədim hind və çin fəlsəfəsində geniş dəyər almışdır. Bu gün də qeyd etdiyimiz 4 çərşənbənin qnoseoloji kökləri Azərbaycan ədəbiyyatında VII əsrə Zərdüştlyə gedib çıxır. 4 ünsür bir çox dünya xalqlarının fəlsəfəsində öz əksini tapmışdır. Azərbaycanda doğulmuş, lakin Sultan Məhəmməd Fatehin hakimiyyəti illərində Türkiyədə yaşamış sufi-hürufi şairi olan Xəlili yazır:

Şeş cəhətlə car ünsürdür məni faş eyləyəm,

Yoxsa mən gəncineyi-vəhdətdə mai-mübhəməm (2, 261)

Klassik ədəbiyyatda 6 müqəddəs rəqəm olub cəhətlərə: sağ, sol, yuxarı, aşağı, arxa, önə, Allahın aləmi 6 günə yaratmasına işarədir. Şair bildirir ki, 4 ünsür və 6 cəhətdən yaranan mən Yaradanına yüksəlmək üçün lazım olan xüsusiyyətləri özündə birləşdirən vəhdətə nail olmasa, bu xəzinə içində qeyri-müəyyən, yeri məlum olmayan bir varlıq olacaq.

Bütün bu motivlərin, müxtəlif mənbələrdən qaynaqlanan ideyaların təsəvvüfi ideyalarla ortaq cəhətləri bəzi tədqiqatçıların vəhdəti-vücut fəlsəfəsinin məhz bu fəlsəfi konsepsiyalar əsasında yarandığı haqda fikir söyləməsinə əsas verir. S.İbrahimov “Klassik ədəbiyyatda vəhdəti-vücut” adlı əsərində bu məsələyə belə münasibət bildirir: “Hind fəlsəfi düşüncəsində yaranıb bütün bəşəriyyətə yayılan vəhdəti-vücut fəlsəfi konsepsiyası da ilahi düşüncənin başlıca komponentlərindən olmaqla

əsas ideya istiqamətinə çevrilmişdir” (7, 43). Sözsüz ki, hind-çin fəlsəfi fikirləri, “Kəlilə və Dimnə” abidəsi Şərq ədəbiyyatına təsirsiz deyil. Lakin bu heç də o demək deyildir ki, İslam ideyaları, Quran hikmətini özündə əxz edən vəhdəti-vücut çoxallahlıq ideyaları əsasında yaranmışdır.

N.Göyüşov tam əks mövqedə dayanaraq qeyd edir: “Mistik düşüncə tərzii hələ qədim əsatirlərdə, türk-şaman mədəniyyətində, yəhudilik, xaçpərəstlik və buddizm, zərdüştlük və neoplatonizmdə, bir sözlə, keçmişin bir çox mədəniyyətlərində müşahidə edilsə də, təsəvvüf cərəyanı Quran və İslamdan qaynaqlanan bir dini-mistik, əxlaqi-mənəvi, psixoloji-fəlsəfi və kosmoloji dünyabaxışıdır. Ona görə də, bütövlükdə bu təlimin əsasında ilkin olaraq Quran və İslam dəyərləri dayanır” (5, 7). Və doğru olaraq müəllif belə bir sual qoyur: “Əgər hind, buddizm, xaçpərəstlik, zərdüştlük, neoplatonizm və b. təlimlər də irfanın əsası olmuşsa, nə üçün onlardan heç biri öz içindən bu sayaq bütöv, zəngin və fundamental fəlsəfi-mistik və əqli-mənəvi məktəb yarada bilməmişdir!” (5, 59). Dr. Süleyman Ateşin “İslam Tasavvufu” kitabında qeyd edilir ki, Marx Horten və Riçard Hartman kimi bəzi müştəriklər də təsəvvüfün əsl prinsiplərinin türk və hind köklü olduğunu söyləyirlər. Onlara görə ilk sufilərin çoxu ərəb köklü deyildir... Təsəvvüfün onun mahiyyətinə uyğun olan türklər arasında sürətlə yayılması, İslam təsəvvüfünün türk və ya hind və ya İran və ya filan təsirlərdən doğub ortaya çıxdığı anlamına gəlməz. İslam təsəvvüfü tamamen islamın öz ruhundan, Hz. Peyğəmbər və səhabələrinin yaşayışından doğmuşdur (13, 35).

Klassiklərin tez-tez müraciət etdikləri 3 əşya, 4 ünsür, 7 səyyarə (Mərrix, Zöhrə, Müştəri, Utarid) 40 gün, 12 bürc və s. motivlər kainat, həyat və insanın mənşəyi, səma cisimləri haqqında elmi-fəlsəfi təsəvvürləri bədii təxəyyüldə sabitləşib ənənəviləşmiş, simvolik ifadə vasitələridir.

Yüzünə Zöhrə, Müştəri, Mehr ilə Mah ögünməsin,

Kol günəşin bir zərrəsi min mahtab olur, şəha (2, 360).

Demək, mistik-əfsanəvi, fəlsəfi-elmi motivlər nə qədər rəngarəng olsa da, XV əsr ədəbiyyatı yüksək fəlsəfi-ictimai mühitdə sistemləşdirilərək müəyyən qəlibə salınmış, milli mənəvi mentalitet və psixologiyaya əsaslandırılmışdır. Sözsüz ki, bura qədim kökümüzdən gələn təkallahlığa zidd fikirlər yox, daha mütərəqqi ideyalar daxildir.

XV əsrdə istər lirik, istər epik poeziyada başqa xalqların ədəbiyyatından, xüsusilə də türk və fars ədəbiyyatından götürülmüş motivlərə çox rast gəlinir. Yaxın və Orta Şərq ədəbiyyatının fəlsəfi-estetik fikrin obrazlı vəhdətdə, üzvi sintez şəklində inkişafı ensiklopedik xarakterli xəzinə yaratmışdır. Cami, Mövlana, Yunus Əmrə, Xəyyam, Sədi, Hafiz, Firdovsi, Nəvai kimi Şərq ədəbiyyatı simaları öz nuru ilə parlayaraq digərləri üçün də ziya və zəka mənbəyi olmuşlar. Azərbaycan ədəbiyyatı da bu hikmət xəzinəsinə ən qiymətli incilərini vermişdir. Bu xəzinə bəşəriyyətin mənəvi-etik inkişafının təkanvericisidir. Avropanın renessans ədəbiyyatının humanizm prinsipi öz mənbəyini bu xəzinədən götürmüşdür.

Orta əsr ədəbiyyatımızda dünya ədəbiyyatının şah əsərini yaradan Firdovsinin, elmi dərinliyə malik rübailəri ilə ürəkləri rıqqətə gətirən Xəyyamın “Eşq nədir?” sualına “Mən ol da, gör!” cavabını verərək ilahi eşq fəlsəfəsi yaradan Ruminin, “Haqdan özgə sevgilər cümlə - yalandır, yalan” - deyərək insanın yalnız haqq sevgisi ilə var olmasını təlqin edən Yunus Əmrənin, irfandan qaynaqlanan Caminin, özünü Nizaminin xələfi hesab edən Nəvainin əsərlərinin mövzu, süjet, sənətkarlıq baxımından təsiri böyükdür.

Firdovsi özündən sonra elə irs qoydu ki, bu günə qədər də ondan bəhrələnən əsərlər yaranır. “Şahnamə” motivləri bir çox sənətkarların əsərlərini mövzu və süjet baxımından zənginləşdirmişdir. Türklərə qarşı qərəzli mövqedə yazılsa da, əsərdə insanın əzəmətini, nəcib hiss və ülviyyətini pozan və ləkələyən nə varsa, hamısına qarşı ittihamnamə deyilir. Əsər zəngin süjet rəngarəngliyinə malikdir və bu rəngarəngliyə, xüsusilə Rüstəm Zal, Səyavuş, Zöhrab, Zöhhak və başqaları ilə bağlı motivlərə daha çox müraciət olunub.

Gülşəni dərin fəlsəfi məzmunlu poeziyasında Firdovsinin “Şahnamə” motivlərinə toxunmuş və bunu öz ideyalarının rüporuna çevirmişdir.

Eşqin yoluna girməgə ayax yerinə baş gərək,
Zal olmayıb Rüstəm sifət mərdanə gəl, mərdanə gəl (6, 195).

Yalnız dərrakəsi, əql və qəlb vəhdəti, iradəsi ilə yolu yeriməyə qabil və qadir olan eşq yolunun yolçusuna mərdlik aşılayan şair dünya mədəniyyətində pəhləvan, igidlik simvolu kimi ad qazanmış Rüstəm obrazından istifadə etmişdir.

Eşq ilə bulan rəvan, pır isə olur canan
Ansız olub natəvan Rüstəmi zal etməgil (6, 187).

Xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri, onların varlığı və davamlılığı klassiklərin sayəsində olmuşdur. Mədəniyyət hafizəsi dərin olan millətlər özünü yüksək şəkildə təsdiq və təmsil edən şəxsiyyətlər yetişdirir. Türk dünyasının bu mənada bəşəriyyət aləminə töhvələri saysız-hesabsızdır. Hər vaxt ədəbi var olan şəxsiyyətlərimiz və onların bəşəriyyət tarixinə qoyduğu miraslar mənəvi dəyərlərimizdir. Dünyada məşhur olan, fəlsəfəsi insanlıq konsepsiyası yaradan Mövlana başda olmaqla Yunus Əmrə, Əhməd Yəsəvi, Məhəmməd Füzuli kimi dəyərlər əvəz olunmazdır.

Eyni olan Türk və Azərbaycan millətlərinin əxlaqi-mənəvi, dini fəlsəfi dəyərləri o qədər qaynayıb qarışmışdır ki, onları bir-birindən ayırmaq çox çətindir.

Y. Qarayevin “Tarix: Yaxından və uzaqdan” adlı əsərində qeyd edilir ki, bu xəzinəni ümumtürk ədəbiyyatı adlandırsaq, yanılmazıq və bu ədəbiyyat öz ədəbi fəlsəfi qat və məzmunundakı türklük–islamilik nisbətində əks olunan böyük söz şairi Yunus Əmrənin 7 qəbrindən biri Azərbaycan ərazisində yerləşir, hər bir azərbaycanlının doğma və əziz bildiyi Molla Nəsrəddin Türkiyədə konkret tarixi prototipi olmuşdur. Azərbaycan türklərini çağdaş ədəbi dilinə çox yaxın bir dildə ölməz əsərlər yaranmış Q. Burhanəddin indiki Türkiyə ərazisində yaşayaraq çox coşğun siyasi fəaliyyət göstərmiş, Orta Anadoluda səltənət sahibi, Run sultanı olmuşdur... Nəsiminin humanist ideyaları məhz Türkiyəyə pənah gətirən tərəfdarları və şagirdləri tərəfindən yaşadılıb inkişaf etdirilib. Uzun Həsənin xüsusi söz ansambli vardı və bura 9-8 ozan daxil idi ki, onlardan hansının Azərbaycan türkü, hansının Anadolu türkü olduğunu ayırd etmək çətin idi... (11, 117).

A. Musayeva “Əlyazma kitabı və XV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının araşdırılmamış problemləri” adlı doktorluq işində Azərbaycan-türk ədəbiyyatı haqda dəyərli fikirlər söyləyərək, onu yalnız vəhdət halında qiymətləndirmək lazım olduğunu qənaətinə gəlmişdir.

Türk təsəvvüfünün əsasını qoymuş Əhməd Yəsəvinin cazibə və təsir qüvvəsi bütün Şərqlə sirayət etdi. XV əsrdə Süruri, Xəlili, Gülşəni, Tufeyli onun yaradıcılığının Yaradana aparıcı yolunun yolçusu olmuşlar. Bütün Azərbaycan təsəvvüf ədəbiyyatı Yəsəvinin ideyaları ilə silahlanmışdır. Ümumiyyətlə, Yəsəvi, Mövlana, Əmrə, Nəsimi, Gülşəni, Füzuli kamil bədii-estetik sistem, irfaniliyin qırılmaz zəncirinin halqalarıdır. Onların birini digərsiz təsəvvür etmək olmaz. Onlar eşq və fikir ümman-

larıdır, avropalılardan fərqli olaraq, maddənin yox, mənanın ardınca gedənlərdir. Mövlana ideyaları orta əsr sənətkarlarının demək olar ki, hamısına təsir etmişdir, sırf təsəvvüf şairi olan Gülşəni yaradıcılığında Mövlana motivlərinə daha çox rast gəlmək olur. Mövlana deyir ki, mən pərgar kimiyəm, bir ayağımla şəriətin üzərində çox möhkəm dayanmışam, o biri ayağımla 72 millətlər arasında gəzirəm. “Kim olursansa ol, yenə də gəl!” Bu sözlərdə Mövlana Cəmaləddin Rumi insanları kimliyindən asılı olmayaraq, birliyə çağırır. Gülşəni onun bu ideyalarından bəhrələnərək yazır:

72 millətə bir imiş, iki degil

Gördüm axı eşq ilə milləti dərvişlərin (6, 182).

Həbibinin yaradıcılığına müraciət edək:

Xəstə dil olduğuna, qəm yenə, ey can, dəmbədəm,

Zi səadət kim qulunu görməgə Mövla gəlür (2, 373).

Eşqdən xəstə olan, Allah dərgahına yollanan yolçu Mövlana yolu ilə yollanır, onunla qarşılaşır. Mövlana zirvəsi aşıqlıyın ən yüksək zirvəsidir və bu hər bir eşq xəstəsi üçün böyük səadətdir.

Mövlana ilə eyni səviyyədə duran, təsəvvüf fəlsəfəsini heca vəzninin qəliblərinə salan Yunus Əmrənin də təsiri böyükdür. A.Musayeva göstərilən əsərində yazır: “Gülşəni yaradıcılığı haqqında deyilmişlərə onun Şərq ədəbiyyatı, xüsusilə Yunus Əmrə, Qazi Burhanəddin, Nəsimi tək klassiklərdən daha artıq bəhrələndiyi də əlavə edilməlidir. V.B.Rudelin “Yunus Əmrənin poeziyası” əsərində Gülşəni və Əmrə yaradıcılıq ənənələrinə toxunaraq yazır: “Gülşəni öz şeirlərini Əmrənin böyük təsiri altında yaratmışdır” (12, 103). Müəllif nümunə ilə Gülşəninin Y.Əmrə, Nəsimi şeirləri ilə forma, mövzu, ideya bağlılığını göstərmişdir (12, 158). X.B.Hümbətova “Yunus Əmrənin lirikası” adlı elmi əsərində isə, ümumiyyətlə, Gülşəni və Əmrənin bəzi şeirlərini ayırmağın çox çətin olduğunu qeyd etmişdir.

Bu dövrdə XV əsrdə klassik Şərq ədəbiyyatından götürülmüş bir çox motivlərə, məhəbbət rəmzi olan əhvalatlara rast gəlinir. “Fərhad və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “Vamiq və Əzra” dastanlarından götürülmüş motivlər olduqca çoxdur. Yenə də Həbibiyə müraciət edək:

Çün gəlür min naz ilə ol sərvi-siməndam, yar,

Sanasan Məcnunə Leyli, Vamiqə Əzra gəlür (2, 372).

Həqiqi isə yazır:

Şirin qəmində canımı təslim qılmışam

Xosrov hekayətin demən əfsanələrdə mən (2, 251).

Məhəbbət motivi bütün şeirlərin yaradıcılığının ana xəttini təşkil etdiyindən bu dastanlar eşq fəlsəfəsinin dərinliklərini mənimsəmək, insanlara çatdırmaq üçün böyük rol oynayır. Bura eyni zamanda yüksək humanist, dərin mənəvi-islami dəyərlər, əxlaqi ideyalar üzərində qurulmuş “Yusif və Züleyxa” motivi daxildir ki, bu mövzu bütün sənətkarların məhəbbət lirikasının əsasını təşkil edir.

XV əsrdə bir çox şairlərin göstərilən səbəbdən Türkiyəyə və Hüseyn Bayqara sarayına getməsi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycanda Nəvai təsiri ilə yazanlar çox idi. Anadilli ədəbiyyatın təşəkkülü vaxtında farsdilli şərq ədəbiyyatında yeni uçurum, gözəl ənənə yaradan Nəvainin Çığatay türkcəsində möhtəşəm poeziya yaratması Azərbaycan klassiklərini özünə cəlb etdi. Nəvai əsərlərinin ideya, texniki sənətkarlıq mövzusu baxımından bəhrələnen şairlər istər-istəməz çığatay türkcəsinin elementlərini poeziyaya gətirirdilər. Bertels “Nəvai və Cami” əsərində yazır: “Nəvai iki əsas faktı sübut etdi: İnsan hislərini tərənnüm etmək üçün qədim özbək dili hökmran fars

dili qədər cazibədarıdır; dövrün həyatını əks etdirməklə xalqa xidmət edən ədəbiyyat ölmür....” (3, 203). XV əsr klassiklərindən biri olan Hidayət Nəvai yaradıcılığına böyük qiymət verərək yazır:

Gər Hidayətin Nəvayi kimi rəngin sözləri,

Necə kim çoxdur, vəli demək gərək bir-bir cavab (2, 271).

Nəvai təsiri ən çox Kişvəri yaradıcılığında özünü göstərir.

Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı bir sıra tarixi-siyasi hadisələrin nəticəsi olaraq Şərqi ədəbi mühitindən ayrılmış şəkildə öyrənilə bilməz. Bu xalqların ədəbiyyatı, demək olar ki, bir-birinə çox yaxın mənşədən təkamül tapmış, lakin hər bir xalq eyni tarixi mənbələrdən aldığı materialı fərdi, özünəməxsus şəkildə işləmiş, onları mənsub olduğu ölkənin həyatı, təbiəti, spesifik xüsusiyyətləri ilə üzvi surətdə bağlamış, tam orijinal bədii şeir nümunələri yaratmışdır (1, 279).

ƏDƏBİYYAT

1. Azadə R. Azərbaycanda epik şeirin inkişaf yolları (XII-XVII əsrlər). Bakı: Elm, 1975, 338 s.
2. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası. 20 cildə, III c. Bakı: Elm, 1984, 542 s.
3. Бертельс Е.Э. Избранные труды, Навои и Джами. М.: Наука, 1965, 210 s.
4. Бертельс Е.Э. Избранные труды. Суфизм. М.: ЭКСМО-Пресс, 2002, 255 s.
5. Göyüşov N. Quran və irfan işığında, Bakı: Avrasiya Press, 2003, 286 s.
6. Gülşəni Şeyx İbrahim Bərdəi, Divan. Bakı: Avrasiya Press, 2006, 412 s.
7. İbrahimov S. Klassik ədəbiyyatda vəhdəti-vücut, Bakı: MBM, 2007, 148 s.
8. Kişvəri, Əsərləri. Bakı: Şərq və Qərb, 2004, 175 s.
9. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı, 2 cildə, I c., Bakı: Elm, 1978, 595 s.
10. Hübətova X.B. Yunus Əmrənin lirikası, Bakı: fil. elm. nam. diss., 1997, 165 s.
11. Qarayev Y. Tarix: Yaxından və uzaqdan, Bakı: Sabah, 1996, 451 s.
12. Musayeva A. Əlyazma kitabı və XV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının araşdırılması problemləri, Bakı: fil. elm. dok..... dis. işi, 1994, 364 s.
13. Süleyman A. İslam təsəvvüf, İstanbul: Yeni ufuklar, 2004, 661 s.

МОТИВЫ ДРУГИХ НАРОДОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XV ВЕКА

M.V.SULEYMANOVA

РЕЗЮМЕ

В статье повествуется об использовании мотивов подпитываемых религиозно-философскими, литературно-эстетическими идеями других народов, в особенности тюркской, персидской, греческой литературы, о приспособлении передовых особенностей этих мотивов в национальный образ философского мышления, о создании гармонии между литературной мыслью и мифологически-религиозными истоками в азербайджанской литературе XV века.

THE MOTIVES OF OTHER PEOPLES IN THE XV CENTURY AZERBAIJAN LITERATURE

M.V.SULEYMANOVA

SUMMARY

The article deals with the use of religious – philosophical and aesthetic motives of other peoples such as the Greek, the Chinese, particularly the Turkish and the Persian, adjustment of more perfected peculiarities of these motives to the national philosophical thinking and deep harmony between literal thinking and mythological-religious sources in the Azerbaijani literature in the XV century.